

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Noorderhaven 10, Groningen
Status: BBP
Periode: 6 oktober 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 18 oktober 2005

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

BOUWGESCHIEDENIS

Noorderhaven 10 is in de 17de eeuw gebouwd op het terrein van de gesloopte middeleeuwse stadsversterking, vermoedelijk als onderdeel van een rij soortgelijke of identieke huizen.

Noorderhaven 10 bestond in eerste opzet uit een tweelaags dwarshuis met een zadeldak (evenwijdig aan de straat).¹ Van dit huis zijn gevels, balklagen en kapconstructie behouden gebleven, evenals het trappenhuis en enkele tussenwanden.

Uit de late 17de eeuw of vroege 18de eeuw stamt de tweelaags aanbouw tegen de achtergevel, eertijds vermoedelijk afgedekt met een flauw lessenaardak. Van deze aanbouw zijn slechts de zijgevels en de hoeken van de achtergevel behouden gebleven, waarvan één met een hoekverband met klezortjes.

Aan een 18de-eeuwse verbouwing herinneren onder meer de vensters op de eerste verdieping van de voorgevel (dwarshuis). Een volgend ijkpunt in de bouwgeschiedenis is de kadastrale minuut van circa 1830. Op deze kaart heeft het pand reeds een uitstek, dat dient als verbinding met de achterliggende bebouwing aan de Hoekstraat.

Bij een verbouwing in de tweede helft van de 19de eeuw is de aanbouw aan de achterzijde opgehoogd en voorzien van een zadeldak. Het zadeldak hiervan sloot haaks aan op het zadeldak van het dwarshuis (voorzijde). Bij deze verbouwing is verder het grootste deel van de achtergevel vernieuwd. De indeling en interieur-afwerking van het gehele huis zijn gemoderniseerd. Uit deze periode stammen diverse vensters en ramen, tussenwanden, schouwen met schoorsteenmantels, stucplafonds en binnendeuren. Eveneens in de 19de eeuw werd de voorkamer op de begane grond herbestemd tot een winkel, voorzien van een winkelpui in de voorgevel. De winkelpui bevatte in het midden een deur met bovenlicht, geflankeerd door twee gelijke (ongedeelde) etalagevensters. De borstweringen onder de etalages waren uitgevoerd in hardsteen. Verder had de pui pilasters en een kroonlijst.

In 1951 is de winkel ingericht tot een woonruimte. De winkelpui werd heringericht met een deur aan de rechterzijde en twee gekoppelde vensters met bovenlichten. Deze werkzaamheden zijn uitgevoerd naar een ontwerp van T. Wildeboer. In de jaren zestig waren de huizen Noorderhaven 8 en 10 en Hoekstraat 7 en 9 in gebruik bij de Algemene Groninger Studentengezelligheidsvereniging Unitas Studiosorum Groninganae. Deze vereniging kreeg in 1965 vergunning om woonruimte in het gebouw Noorderhaven 10 in gebruik te nemen. Bij onderhoudswerkzaamheden in 1971 is het zadeldak van de achteraanbouw van Noorderhaven 10 gesloopt.²

Omstreeks 2000 is het (toen weer verzelfstandigde) pand Noorderhaven 10 verbouwd, onder andere door verhoging van de aanbouw aan de achterzijde met één bouwlaag, wijziging van de indeling en interieur-afwerking van de begane grond (in historiserende stijl) en vernieuwing van de ramen in de voorgevel.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een tweelaags lijstgevel, opgetrokken in schoon metselwerk van handvormbaksteen in kruisverband. De begane grond bevat een pui met twee vensters en een deur, alle voorzien van bovenlichten. De vensters zijn ingevuld met zesruitsramen (onderramen) en twee-ruitsramen (bovenlichten) van recente datum. De borstwering onder de vensters is gepleisterd, de geprofileerde plint uitgevoerd in hardsteen. De deur is uitgevoerd in neorenaissancestijl, voorzien van onder meer een glasruit met ijzeren rooster. De omlijsting van de pui bestaat uit pilasters en een klassiek opgebouwde lijst. Vergelijking van de bouwvergunningen leert dat de pui is aangebracht in de 19de eeuw, maar is heringedeeld en aangepast in 1951. Toen is ook de huidige borstwering en plint aangebracht. De ramen zijn vernieuwd omstreeks 2000, de deur moet van elders afkomstig zijn.

¹ Helaas is de vogelvluchtplattegrond van de stad door Haubois (1643) onvoldoende eenduidig om het pand Noorderhaven 10 met zekerheid te lokaliseren.

² Het complex moet uiterlijk omstreeks 2000 zijn opgesplitst. In de huidige opzet heeft Noorderhaven 10 (weer) een zelfstandige opzet.

Vlak boven de puilijst bevinden zich drie strekse bogen, behorend bij twee zelfstandige vensters (met een smalle bakstenen penant ertussen) en een deur. De plaats van de deur aan de rechterzijde wordt gemarkeerd door een strekse boog van geringere breedte. Op dit niveau zijn ook ankers van de balklaag boven de begane grond zichtbaar.

Op de eerste verdieping bevinden zich drie vensters, waarvan de kozijnen vermoedelijk uit de 18de eeuw stammen. De zesruitsramen zijn van recente datum. De gevel wordt afgesloten door een geprofileerde houten lijst, waarvan het onderste deel de bovendorpels van de vensters op de eerste verdieping afdekt. Het profiel maakt duidelijk dat de lijst uit de 20ste eeuw stamt, wellicht uit 1922. In dat jaar heeft namelijk een vernieuwing van de 'gootlijst' plaatsgevonden.

Op het voorschild van het zadeldak staat een dakkapel van recente datum, voorzien van driehoekig geknikte lijst (fronton) en wangen. Deze dakkapel vervangt een exemplaar uit 1951. Vóór 1951 was er slechts sprake van een klein gietijzeren steekraampje.

Voor de gevel ligt een eenvoudige stoep, bestaande uit een bestrating van baksteen en een hardstenen stoeprand. Een hardstenen 'loper' met twee treden leidt naar de voordeur. De stoep wordt afgesloten door een ijzeren hekwerk, dat over een elektriciteitskast heen gezet is. Deze stoep en het hek zijn van recente datum. Eerder moet er ook reeds sprake zijn geweest van een huisstoep, want in 1940 werd deze overgedragen aan de gemeente. De gemeente wilde de stoep toevoegen aan het trottoir, ten einde de verkeersweg te verbreden.

De achtergevel (van de aanbouw) is een tweelaags lijstgevel met een overkragende gootlijst, opgetrokken uit baksteen. Ondanks de witte beschildering valt te zien dat het metselwerk tamelijk divers is. De oudste delen van het metselwerk stammen waarschijnlijk uit de 18de eeuw, namelijk de beide hoeken van deze gevel. Het hoekverband aan de rechterzijde (oostzijde) bevat klezortjes (kenmerkend voor de 17de en vroege 18de eeuw). Aan de linkerzijde ontbreken deze klezortjes; hier kon wel een tien-lagenmaat worden opgenomen: 44 cm. Dit wijst op een datering in de 18de eeuw. Voor het overige is sprake van metselwerk uit de 20ste eeuw (begane grond) en 19de eeuw (eerste verdieping). Van nog recentere datum is het metselwerk in machinale baksteen onder en boven het venster op de begane grond, kennelijk behorend bij een (gedeeltelijke) dichtzetting van een breed ~~Dagkozijn~~ omstreeks 2000 verhoogd met een terugliggende verdieping, uitgevoerd in vakwerk met een houten bekleding. Tegen deze terugliggende houten gevel staat een stalen trap, die naar het dakterras op het platte dak van de tweede verdieping leidt.

Op de begane grond van de achtergevel bevindt zich een tweelichtvenster van betrekkelijk recente datum (jaren zestig van de 20ste eeuw?). Onder en boven dit venster is metselwerk in machinale baksteen zichtbaar. In het 19de-eeuwse metselwerk boven dit venster is de rollaag van een brede deuropening of dubbelvenster zichtbaar. Op de bouwtekeningen uit 1951 staan deze laatste variant getekend. De eerste verdieping bevat een bijna vierkant kozijn met een stolpraam (vernieuwd). Het kwarthol geprofileerde kozijn heeft een 18de-eeuwse karakteristiek, maar moet geplaatst of herplaatst zijn in de 19de eeuw. De deur daarnaast leidt naar het platte dak van het aangebouwde eenlaags uitstek. Het tamelijk zwaar gedimensioneerde kozijn kan 19de-eeuws zijn, de glasdeur is 20ste-eeuws.

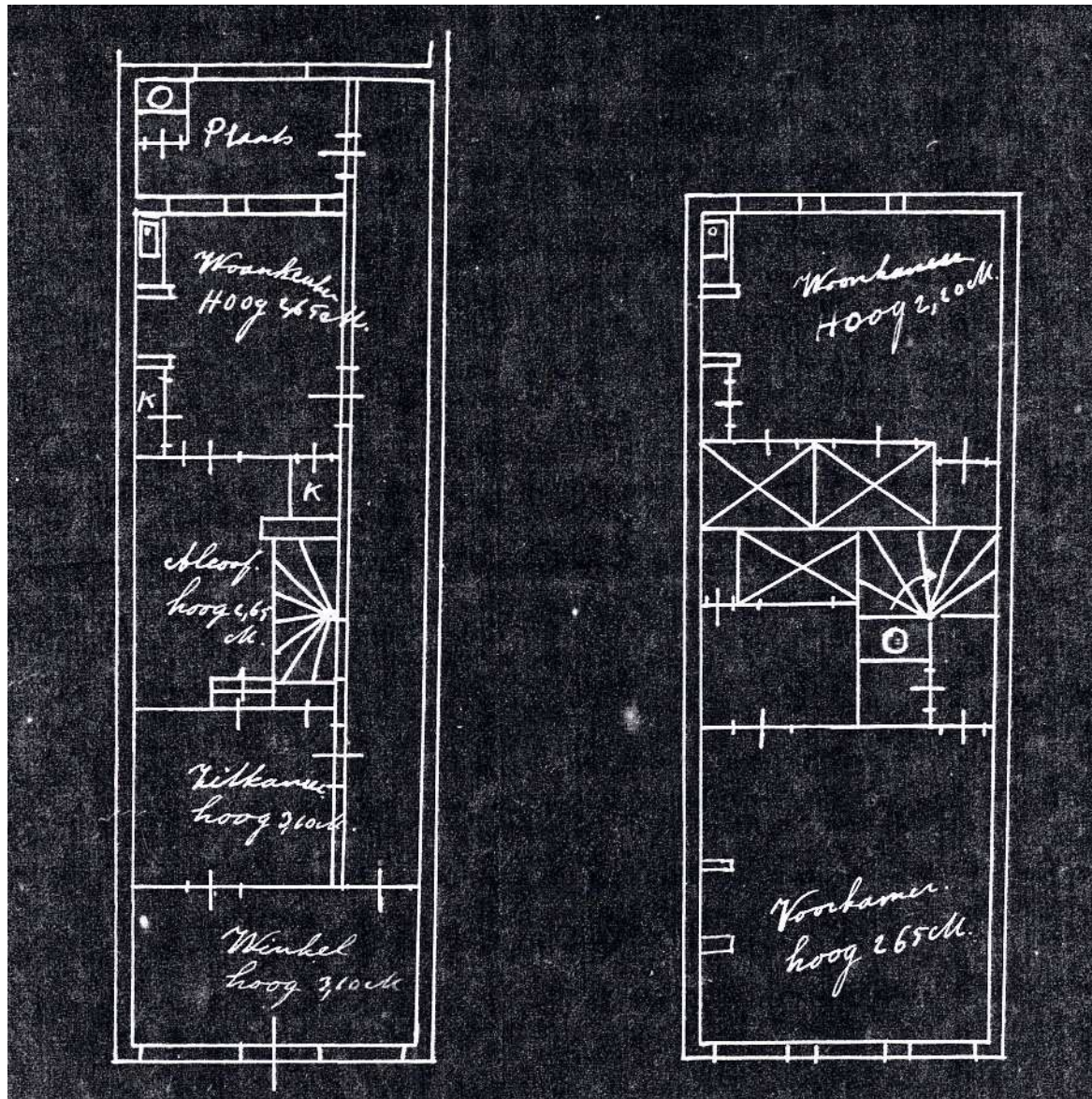
De oostgevel van het uitstek lijkt te zijn vernieuwd in de 20ste eeuw. Ook de deur heeft een 20ste-eeuwse datering. Het metselwerk is wit geschilderd.

Op het zadeldak van het dwarshuis (voorzijde) liggen geglazuurde zwarte Oudhollandse pannen.

plattegronden per bouwlaag

Onder de achterkamer van de begane grond bevindt zich een kleine vierkante kelder, voorzien van een enkelvoudige balklaag met houten vloerdelen. De kelder stamt uit de bouwtijd van het huis, de balklaag en vloerdelen uit de 20ste eeuw. De kelder is vanuit de gang op de begane grond bereikbaar, via een tweepaneelsdeur onder de spiltrap (tussen de begane grond en eerste verdieping). De trapspil rust op een gemetselde penant in de westwand van de kelder, die tot de oorspronkelijke opzet behoort. Het keldertrapje is nieuw. Op de vloer liggen sterk gesleten geglazuurde plavuizen.

De kelder heeft een open verbinding naar een smallere voorruimte. Deze voorruimte was oorspronkelijk een zelfstandige kelderruimte met een flauwe bakstenen overwelling. Van deze overwelling is de helft bewaard gebleven.

Plattegrondtekening vermoedelijk uit 1926, links de begane grond en rechts de verdieping.

De begane grond van het oorspronkelijke dwarshuis is verdeeld in een gang (rechterzijde) en een voor- en achterkamer (linkerzijde). In de achterkamer ('alkoof') is een smalle ruimte afgeschoten voor de spiltrap, die na een halve slag over de gang heen draait. De achterkamer ligt (nu) circa 40 cm hoger dan de voorkamer, vanwege de daaronder aanwezige kelder. Deze indeling correspondeert met de oorspronkelijke opzet uit de 17de eeuw, maar is deels gereconstrueerd.

Nagenoeg zeker is de oorspronkelijke balklaag boven de begane grond bewaard gebleven. Dit valt op te maken uit de brede vloerdelen die zichtbaar zijn in de voorkamer van de eerste verdieping. Deze grenenhouten vloerdelen meten $26\frac{1}{2}$ - 27 cm.

De voorkamer op de begane grond was in de 19de eeuw ingericht tot een winkel, waartoe het voorste deel van de gangmuur was gesloopt. De voorkamer en gang zijn in hun oude vorm hersteld in 1951. Ook de dwarswanden zijn grotendeels van recente datum, want volgens de bouwtekening van 1971 waren de kamers op de begane grond door middel van brede doorgangen met elkaar verbonden. De

interieur-afwerking van de begane grond is van betrekkelijk recente datum, inclusief alle stucplafonds. De schouw in de voorkamer is een reconstructie uit circa 2000, voorzien van een 19de-eeuwse zwartgeschilderde houten schoorsteenmantel. Deze mantel is van elders afkomstig. In de gang bevindt zich een dubbelkozijn met toegang tot de 17de-eeuwse spiltrap en toegang tot de kelder onder de achterkamer, voorzien van 19de-eeuws lijstwerk en een tweepaneelsdeur (kelder). In het plafond valt het bovenste deel van de spiltrap tussen de begane grond en eerste verdieping te zien. De spiltrap tussen de begane grond en eerste verdieping stamt uit de 17de eeuw. Aan de achterzijde van de trap valt goed te zien dat er sprake is van dragende stootborden, geborgd door tognagels. In het onderste deel van de trap bevinden zich diverse, 20ste-eeuwse herstellingen. De treden zijn afgewerkt met dektreden, de stootborden met planken. Pal naast de trap bevindt zich de achtergevel van het dwarshuis, voorzien van een segmentboogvormige doorgang naar de aanbouw aan de achterzijde. Het aansluitende portaalje hoort reeds bij die aanbouw.

De aanbouw aan de achterzijde was aanvankelijk eveneens verdeeld in een kamer (linkerzijde) en een gang (rechterzijde). Omstreeks 2000 zijn deze kamer en gang samengetrokken tot een brede, ongedeelde ruimte. Van de kastenwand in de oude kamer is een gedeelte ingericht als een toiletruimte, toegankelijk vanuit een nieuw gemaakt portaalje achter de gang in het dwarshuis. In de interieur-afwerking zijn geen bijzonderheden gesignaleerd, afgezien van enkele deurkozijnen met tweepaneelsdeuren (19de eeuw).

Ook de ruimte in het uitstek heeft geen bijzonderheden.

19^e eeuwse schouw op de verdieping tegen de oostwand van de voorkamer.

De eerste verdieping is verdeeld in een voorkamer, overloop en achterkamer. De voorkamer en de overloop bevinden zich in het dwarshuis, de achterkamer in de aanbouw. De voorkamer heeft in zijn huidige opzet een 19de-eeuws karakter (deels gereconstrueerd). Tegen de linker zijgevel staat een schouw, voorzien van een zwart geschilderde houten schoorsteenmantel en de gestucte boezem met pilasters en kroonlijst. Het stucplafond is een reconstructie van recente datum, inclusief de randlijst en het middenornament. Noemenswaard is de eenvoudige

vensterwandbetimmering, die recent is aangepast of vernieuwd. De twee deurkozijnen met tweepaneeldeuren leiden naar de overloop.

De overloop is een samenvoeging van een gangetje bij het 17de-eeuwse trappenhuis, een toiletruimte en een alkoof. De positie van het voormalige toilet is nog afleesbaar aan bouwsporen. De alkoof bevatte eertijds een bedstede, die nu gereduceerd is tot een kast. Deze kast is toegankelijk via een eenpaneelsdeur. Een smalle doorgang met een tweepaneelsdeur leidt naar de achterkamer. Deze verbinding stamt uit de 20ste eeuw. In deze ruimte bevindt zich een zoldertrap uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Het stucplafond is van recente datum. Tegen de linker zijgevel staat een schouw, voorzien van een 19de-eeuwse houten schoorsteenmantel. Het stucplafond en de vloer zijn van recente datum. In de hoek staat een kast met tweepaneelsdeur.

De derde bouwlaag is samengesteld uit het zadeldak van het dwarshuis en de tweede verdieping van de aanbouw. De tweede verdieping van de aanbouw heeft een set-back ten opzichte van de achtergevel van begane grond en eerste verdieping, zodat er binnen de contour van de bouwmassa plaats is voor een stalen trap. Deze trap leidt vanaf de tweede verdieping naar het dakterras op het platte dak (van de drielaags aanbouw).

De 17^e eeuwse kapconstructie van het zadeldak van het dwarshuis.

Het zadeldak van het dwarshuis heeft een constructie met zeven originele naaldhouten sporenparen, oorspronkelijk elk voorzien van twee hanenbalken. Hiervan zijn de bovenste in situ bewaard gebleven. De onderste hanenbalken zijn vervangen door nieuwe, iets hoger geplaatste hanenbalken. Op enkele sporen zijn de oude aansluitingen nog herkenbaar. Aan de westzijde van de sporen zijn merken herkenbaar, echter niet (meer?) in volgorde. Van west naar oost zijn genoteerd: (?), VIII, XII, VI, XI (onzeker), VIII, (?). Opvallend zijn de relatief hoge nummers, die niet in overeenstemming zijn met het aantal sporenparen in deze kap. Dat doet vermoeden dat de kap van Noorderhaven 10 onderdeel is van een kap over meerdere huizen. Het huis Noorderhaven 10 moet dan als deel van reeks van tenminste twee huizen tot stand zijn gekomen.

Aan de voorzijde zijn twee sporen verzaagd ten behoeve van de plaatsing van een dakkapel op het voorste dakschild van de kap (1951, aangepast omstreeks 2000). De verzaagde sporen rusten op een raveling, bestaande uit een gording tussen twee sporen. Ten behoeve van een doorgang naar de tweede verdieping van de aanbouw is een groot gedeelte van het achterschild van het dak gesloopt, waarbij ook de sporen zijn verzaagd.

Tegen de linkerzijgevel (de gevel tussen Noorderhaven 8 en 10) bevindt zich een rookkanaal.

De tweede verdieping op de aanbouw is van recente datum, circa 2000. Dit geldt ook voor de indeling en interieur-afwerking. In de badkamer is een deel van de gemene muur tussen Noorderhaven 10 en 12 is het zicht gelaten, namelijk een bakstenen topgevel met vlechtingen. De gevel is uitgevoerd in

halfsteensmetselwerk. Het metselwerk is deels vernieuwd. Aan de achterzijde bevindt zich een kleine uitloop (op het platte dak van de eerste verdieping), die toegang geeft tot de stalen trap tegen de achtergevel. Deze trap leidt naar het terras op het platte dak van de aanbouw.

WAARDESTELLING

Het pand Noorderhaven 10 heeft hoge monumentwaarden als onderdeel van de (vrijwel) aaneengesloten 17de-eeuwse bebouwing op het noordelijke tracé van de middeleeuwse stadswal. Vermoedelijk is er sprake van een planmatige stedenbouwkundige aanleg na ontmanteling van de stadswal, waarbij strenge voorwaarden zijn gesteld aan functie en architectuur van de huizen. Dit valt te herkennen in de verkaveling, bouwhoogte en architectuur. De kap en voorgevel van Noorderhaven 10 hebben hoge monumentwaarden, aangezien deze in opzet en geleding geheel aansluit op de belendende 17de-eeuwse casco van het dwarshuis heeft hoge monumentwaarden, aangezien kelder, muurwerk, balklagen en (een groot deel van de) kap uit de bouwtijd behouden zijn gebleven. Ook het trappenhuis behoort tot de oorspronkelijke opzet uit de 17de eeuw. De indeling van de begane grond heeft zijn 17de-eeuwse karakteristiek behouden/ herkrege. De indeling van de eerste verdieping heeft een overwegend 19de-eeuwse karakteristiek. Hiervan heeft alleen de voorkamer hoge monumentwaarden, aangezien deze ruimte ook nog een bijbehorende interieur-afwerking heeft (deels ~~De huidige indeling~~ ~~van de achterzijde~~ is kenmerkend voor de ontwikkeling van de huizen aan de Noorderhaven, aanvankelijk in de vorm van een ahang maar in de 19de eeuw verhoogd. De huidige opzet heeft een 19de- en 20ste-eeuws karakter. Begane grond en eerste verdieping van deze aanbouw hebben positieve monumentwaarden, de tweede verdieping indifferente monumentwaarden.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is nader onderzoek van het casco van belang, zowel het muurwerk als de balklagen en kapconstructie. Met behulp van archiefonderzoek kan wellicht meer informatie worden verkregen over de verkaveling van de terreinen van de middeleeuwse stadsversterking in de 17de eeuw, de uitgifte van nieuwe kavels en de volgorde van bebouwing.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Noorderhaven 8 en 10 / Hoekstraat 7 en 9**
Bouwdoosiernummer : B 12278
D.I.V. bezoek : 17 november 2004

1922

J. Dijkema krijgt een vergunning voor het vernieuwen van de lijstgoot tegen de voorgevel van Noorderhaven 10.

1926

J. Landstra krijgt een vergunning om drie bestaande privaten te voorzien van een inrichting tot waterspoeling en de faecaliën af te voeren naar het gemeenteriool.

1928

De firma J. Landstra (verf- en glashandel) krijgt een vergunning om het gebouw Noorderhaven 8 en 10 / Hoekstraat 7 en 9 voor een gedeelte te vernieuwen bestaand in het wijzigen van de indeling der gebouwen en het vervangen van twee raamkozijnen in de voorgevel van Hoekstraat 9 door een deurkozijn. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1940

De stoep behorende bij het pand wordt overgedragen aan de gemeente met de bedoeling deze t.z.t. toe te voegen aan de openbare straat.

1942

Er wordt een materiaalaanvraag ingediend t.b.v. het vernieuwen van een schoorsteen aan het pand Hoekstraat 7.

J. Nienhuis dient een bouwaanvraag in voor Noorderhaven 10 maar trekt deze later dit jaar in.

1951

J.J. Jullens krijgt een vergunning voor het wijzigen van de pui in de voorgevel van Noorderhaven 10. Architect van het bouwplan is T. Wildeboer uit Groningen. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1961

De senaat van Algemene Groninger Studentengezelligheidsvereniging Unitas Studiosorum Groninganae krijgt een vergunning om ten behoeve van hun sociëteit in het pand Noorderhaven 8 / Hoekstraat 7 woonruimte in gebruik te nemen. Daarnaast wordt een vergunning verleend om Noorderhaven 8 / Hoekstraat 7 en 9 voor een gedeelte te veranderen bestaand in het wijzigen van de indeling op de begane grond, het veranderen van twee deurkozijnen in de gevel aan de zijde van de Hoekstraat door twee raamkozijnen en het bestemmen en inrichten van het gebouw tot sociëteits- en pakhuisruimte en een bovenwoning. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1965

De Algemene Groninger Studentengezelligheidsvereniging Unitas Studiosorum Groninganae krijgt een vergunning om ten behoeve van hun sociëteit in het pand Noorderhaven 10 woonruimte in gebruik te nemen.

1971

E.R. Veldman krijgt een vergunning voor het veranderen van het gebouwencomplex Noorderhaven 8 en 10 / Hoekstraat 7 en 9 bevattende sociëteits-, pakhuis- en woonruimte. De architect van het bouwplan is dhr. Offringa. De bouwkosten bedragen f 15.000,-. De verandering betreft voornamelijk het wijzigen van twee bouwvallige kapjes in plat dak.

1972

E.R. Veldman krijgt een vergunning voor het veranderen van het pakhuisje Hoekstraat 9 tot garage (plaatsen garagedeur). De bouwkosten bedragen f 735,-

H. Wierts